

de maasgouw

TIJDSCHRIFT VOOR LIMBURGSE GESCHIEDENIS EN OUDHEIDKUNDE

Uitgegeven door *Limburgs Geschied- en Oudheidkundig Genootschap*

*
Adres van de Administratie:

Provinciaal Museum, Bonnefanten,
Ezelmarkt, Maastricht

JAARGANG 81

1962

AFLEVERING 3

*
Adres van de Secretaris der Redactie:

Rijksarchief in Limburg
St. Pieterstraat 7, Maastricht

De oudste vermelding van Weert.¹⁾

Het charter van 21 september 1062.

Zodra in de geschiedenis voor het eerst geschreven bronnen voorkomen van een plaats, eindigt in het algemeen de praehistorie van die plaats. Voor Weert is dat tijdstip gelegen in de 11e eeuw. Het oudst bekende schriftelijke getuigenis over het bestaan van Weert immers dateert van 21 september 1062.

In een oorkonde,²⁾ gegeven op 21 september 1062 te Silva Ketela, bevestigt koning Hendrik IV de schenking door Otto, markgraaf van Thüringen, en diens gemalin Adela aan het kapittel van de St. Servaaskerk in Maastricht van een goed te Weert en Dilsen, waarvoor zij 30 pond zilver en het levenslang vruchtgebruik van de domeinen Oya, Mechelen aan de Maas, Meeswijk en Hees van het kapittel ontvangen. Als voorwaarden waren o.a. gesteld, dat de proost (het hoofd van het kapittel in tijdelijke zaken) daarop geen rechten kon doen gelden, maar de deken (het geestelijk hoofd) en dat deze rechten door een der kanunniken zouden worden uitgeoefend. Verder werd nog bepaald, dat de voogdij over genoemde bezittingen moest uitgeoefend worden door iemand, die door de kanunniken in gemeenschappelijk overleg zou aangewezen worden. De overtreders van deze bepalingen beliepen een boete van 1000 gouden ponden, te betalen aan de koninklijke schatkist.

Deze oorkonde, waarop nog enkele sporen in witte was van het oorspronkelijk zegel zijn te zien, is wetenschappelijk nog nimmer voldoende onderzocht en zij levert heel wat vra-

gen op, die nog op een oplossing wachten. Waaruit precies bestonden die overgedragen goederen? Kwamen zij van de kant van Adela, die een afstammeling was van Ricfried, de frankische stamvader van verschillende gouwgraven uit de Karolingische tijd? Welke plaats is bedoeld met Silva Ketela?

Is dit charter een vervalsing?

Het voornaamste twistpunt is de vraag of deze oorkonde al dan niet echt is. Uiterlijk vertoont het stuk alle kenmerken van originaliteit. Doch in zijn „Onderzoekingen over Luikse en Maastrichtse oorkonden en over de Vita Baldrici Episcopi Leodiensis”³⁾ betoogt J. F. Niermeyer, dat het een vervalsing is. Lang vóór hem had de grote Duitse oorkonde-kenner Bresslau tijdens een bezoek aan het Rijksarchief in Maastricht omstreeks 1915 reeds het vermoeden van vervalsing uitgesproken. Op palaeografische gronden (enkele afkortingen zouden anachronismen zijn) is Niermeyer van mening, dat het diploma niet uit de 11e maar uit de 12e eeuw stamt. Ook bestudering van de inhoud wijst volgens hem op een later ontstaan, in elk geval ná 1146. Het toekennen immers van de gehele boete aan de koninklijke schatkist moet in 1062 hoogst uitzonderlijk geacht worden. Het meest opvallend zijn de bepalingen, dat de geschonken goederen Weert en Dilsen niet aan de proost ondergeschikt zullen zijn, doch dat de deken deze in overleg met de kanunniken aan één der kanunniken zal toe-

vertrouwen, en dat niemand op de voorgedij aanspraak mag maken tenzij de kanunniken zelf hem in gemeenschappelijk overleg hebben gekozen. Van geschillen evenwel tussen de proost van het kapittel met de deken en de kanunniken vernemen wij voor het eerst uit het zeer betrouwbare originele charter van 13 juni 1128,⁴⁾ waar koning Lotharius t.a.v. de kerk in Echt zulk een geschil ten gunste van de kanunniken beslist. Ook een schenkingsoorkonde van 1130⁵⁾ bevat een tegen de proost gerichte clause. De bovengenoemde bepalingen in het diploma van 1062 zijn dan ook volgens Niermeyer onechte toevoegsels, die de strekking hebben om de proost zoveel mogelijk uit te schakelen uit het vermogen van het kapittel. Met dezelfde bedoeling zijn door dezelfde hand meerdere andere oorkonden vervalst. De vervalsers heeft bij het opstellen echter verschillende echte oorkonden voor zich gehad en wel van de ambtenaar Fredericus, die in de jaren 1062–1065 in de koninklijke kanselarij werkzaam was.

Niermeyer komt tot de slotsom, dat de vervalsingen zijn ontstaan na 1146 en vermoedelijk rond het jaar 1160. Andere onderzoekers echter komen tot een andere conclusie. Zo plaatsen Gijsseeling en Koch⁶⁾ het schrift nog in het einde van de 11e eeuw.

Is de hele inhoud van de oorkonde historisch onjuist?

Op gezag van genoemde auteurs kan men dus ernstig twifelen aan de originaliteit van het dokument van 1062, ook al zijn deze het over de datum van de vervalsing niet eens. Toch is hiermede nog niet per se gezegd, dat ook de overdracht van Weert en Dilsen aan het kapittel van Sint Servaas niet in het jaar 1062 heeft plaats gevonden. Immers enkel de originaliteit van het dokument is punt van onderzoek geweest en niet het daarin vermelde historische gebeuren. Helaas ontbreekt elke andere bron om dit historisch feit te bewijzen. Men kan thans slechts enkele veronderstellingen en enkele opmerkingen maken. Gesteld nu, dat het betreffende stuk is ontstaan of vervalst rond het jaar 1160, dan moet de schenking van Weert aan de St. Servaaskerk reeds eerder zijn geschied, want het is moeilijk aan te nemen, dat een vervalsers ongemerkt en ongestraft deze schenking een eeuw vroeger kon plaatsen, als

deze eerst rond 1160 had plaats gevonden. Een bewijs, dat deze schenking reeds lang vóór 1160 is geschied, is trouwens te vinden in een charter van 31 maart 1139,⁷⁾ waarin Paus Innocentius II de bezittingen van de kerk van St. Servaas bekrachtigde, bij welke bezittingen ook staat vermeld: „Werta cum ecclesia”, Weert met kerk. Op dat tijdstip was Weert dus reeds in het bezit van het kapittel. Zou verder het feit, dat de vervalsers van het charter van 1062 zich richt naar de schrijfrant van een ambtenaar van de kanselarij uit de jaren 1062–1065, zelfs niet een aanwijzing zijn, dat de overdracht inderdaad in 1062 is gebeurd? Samenvattend kan dus gezegd worden, dat de afstand van Weert aan het St. Servaaskapittel een historisch feit is uit de 11e of het begin van de 12e eeuw; een betrouwbaar bewijs, dat dit is geschied in 1062 ontbreekt echter.

Zijn er oudere vermeldingen van Weert?

Interessant is de mening van Godefridus Wendelinus, die in 1649 in Antwerpen een vrijwel onbekend werk uitgaf, getiteld: „Leges Salicae illustratae”, waarin hij de opvatting is toegedaan, dat de z.g. Malbergische glossen in de Lex Salica op plaatsnamen duiden.⁸⁾ Het opgetekende gewoonterecht van de Salische Franken is blijkens de inhoud voor het grootste gedeelte vastgesteld tijdens het koningschap van koning Clovis (466–511) en wel volgens van der Heyden-Hermesdorf (Aantekeningen bij het Oud-Vaderlands recht) tussen de jaren 486–496. In deze Salische wet treft men tussen de Latijnse tekst vele frankische termen aan, voorafgegaan door het woord „Malberg” of de afkorting „Malb”. De malberg was de plek, waar de dingvergaderingen of de rechtszittingen werden gehouden. Sommige schrijvers nu zijn van oordeel, dat men in deze frankische woorden een verklaring van de rechtstermen in de landstaal moet zien, door de gewone Salische Frank geen latijn verstond. Volgens bovengenoemde Wendelinus echter wijzen deze Malbergische glossen op plaatsnamen. Zij duiden de plaatsen aan, waar de dingvergaderingen werden gehouden en waar een beslissing werd genomen in een bepaald verschil of een oordeel werd geveld inzake de overtreding van de rechtsorde. Een bepaalde uitspraak in een geschil werd dus aangeduid met een plaatsnaam, die voor de gewone Frank voldoende was om

aan te geven, welk arrest bedoeld werd. Ook thans kent men diezelfde gewoonte ook nog in de jurisprudentie, b.v. de zaak Oss, het lantaarnpaalarrest Loosduinen. Volgens Wendelinus nu zou de frankische term Widro, Wedro of Wirtico, voorkomend in titel 48, handelend over het aanranden van dienstmaagden, duiden op de plaats Weert, waar geschillen over deze kwesties in een dingvergadering zouden zijn beslecht en in de Lex Salica zijn vermeld onder de toevoeging Malberg Wedro etc.

Zoals alle overige auteurs over de Lex Salica staaft ook Wendelinus zijn beweringen niet met bewijzen. Wel is in zijn werk een kaart afgedrukt, waar al de plaatsen zijn opgenomen.

Indien zijn opvatting juist is, dan is de oudste vermelding van Weert reeds te vinden in de Salische wet, waarvan het oudste gedeelte dateert uit 486-496. Hoe interessant zijn stelling ook is, voorlopig ontbreken daarvoor de bewijzen. Niet de historici maar de taalgeleerden zullen hierin een uitspraak moeten doen.

J. HENKENS.

¹⁾ Resumé van een inleiding, door schrijver op 17 januari te Maastricht gehouden voor het Beneluxconvent van archivariissen.

²⁾ Archief van het Kapittel van St. Servaas, afd. charters nr. 1, in het rijksarchief te Maastricht. Regest in Publ. 1930 (Doppler). Meest recente publicatie: M. Gysseling en A. C. F. Koch, *Diplomata Belgica ante annum millesimum centesimum scripta*. (Leuven) 1950, deel I.

³⁾ In „Bijdragen van het Instituut voor Middeleeuwse Geschiedenis der Rijksuniversiteit te Utrecht” (Groningen-Batavia 1935).

⁴⁾ Parijs, Bibliothèque Nationale, ms. latin 9307, nr. 5. Dr. P. Doppler, Verzameling van charters en bescheiden betreffende het Vrije Rijkskapittel van Sint Servaas te Maastricht, dl. I (Maastricht, 1930-'32) p. 35 en 36.

⁵⁾ Parijs, Bibliothèque Nationale, ms. latin 10180, fo. 171. Dr. P. Doppler, o.c.; dl. I, p. 36 nr. 37.

⁶⁾ Pag. 383 van het werk, aangehaald in noot 2.

⁷⁾ Bibl. Nat. Parijs. Dr. P. Doppler, o.c.; dl. I p. 39 nr. 41.

⁸⁾ In de „Maas- en Roerbode” van 8 mei 1957 wijde de heer J. Huyben hieraan een interessant artikel, waaruit hier enkele gegevens worden overgenomen.